

VÀI NÉT VỀ PHONG TRÀO YÊU NƯỚC CỦA NGƯỜI VIỆT NAM TẠI PHÁP (1945-1954)

TS LÊ TRUNG NGHĨA

Trường Đại học Kiểm sát Hà Nội

Ngày nhận:

26-1-2022

Ngày thẩm định, đánh giá:

3-3-2022

Ngày duyệt đăng:

30-3-2022

Tóm tắt: Phong trào yêu nước của người Việt Nam tại Pháp đã được hình thành từ những năm đầu thế kỷ XX gắn liền với những nhân vật nổi tiếng Phan Văn Trường, Phan Châu Trinh, Nguyễn An Ninh, Nguyễn Ái Quốc... Giai đoạn 1945-1954, Chủ tịch Hồ Chí Minh có những định hướng lớn để phong trào yêu nước của Việt kiều tại Pháp phát triển, đóng góp quan trọng cho thắng lợi của cuộc kháng chiến chống thực dân Pháp của dân tộc Việt Nam.

Từ khóa:

Hồ Chí Minh;

phong trào yêu nước;

Việt kiều ở Pháp

1 Ngày 23-9-1945, thực dân Pháp nổ súng tấn công Sài Gòn, mở đầu cuộc chiến tranh xâm lược Việt Nam lần thứ hai. Cuộc kháng chiến chống thực dân Pháp bảo vệ độc lập dân tộc của nhân dân Việt Nam bắt đầu. Trong *Lời kêu gọi toàn quốc kháng chiến*, Chủ tịch Hồ Chí Minh khẳng định: “Bất kỳ đàn ông, đàn bà, bất kỳ người già, người trẻ, không chia tôn giáo, đảng phái, dân tộc. Hễ là người Việt Nam thì phải đứng lên đánh thực dân Pháp để cứu Tổ quốc”¹. Đây là định hướng chiến lược đối với toàn thể nhân dân Việt Nam ngay từ đầu cuộc kháng chiến chống thực dân Pháp. Với tinh thần đó, cuộc kháng chiến không chỉ là người dân Việt Nam ở trong nước mà cả đồng bào Việt kiều ở nước ngoài, đặc biệt là Việt kiều tại Pháp cũng tích cực đấu tranh, đóng góp sức mình vào cuộc kháng chiến.

Ngày 5-11-1945, Chủ tịch Hồ Chí Minh ra “Lời kêu gọi kiều bào Việt Nam ở Pháp”, nhấn

mạnh: “Đồng bào hãy làm cho thế giới văn minh và nhất là dân tộc Pháp nghe thấy tiếng nói của Tổ quốc... Lịch sử nước nhà chưa bao giờ trông thấy chúng ta đoàn kết chặt chẽ như ngày nay để biểu dương ý chí mạnh mẽ của một dân tộc thích chết tự do hơn sống nô lệ”². Trong chuyến thăm nước Pháp (7-1946 - 9-1946), Chủ tịch Hồ Chí Minh đã có nhiều cuộc tiếp xúc với Việt kiều tại Pháp, trong những lần tiếp xúc đó, Người luôn nhấn mạnh đến tinh thần “dân tộc trên hết, Tổ quốc trên hết” và coi đó là kim chỉ nam cho hoạt động yêu nước của người Việt tại đây. Trước khi trở về Việt Nam, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã viết thư gửi kiều bào tại Pháp, Người kêu gọi kiều bào:

“1. Phải triệt để đoàn kết,

2. Ra sức tuyên truyền và ủng hộ bằng mọi phương diện cho Tổ quốc”³.

Trước khi rời nước Pháp về Việt Nam, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã cử ra một Phái đoàn thường

Kiểu bào tại Pháp tuần hành trên đường phố Paris chào mừng miền Nam Việt Nam hoàn toàn giải phóng, thống nhất đất nước, ngày 6-5-1975

trực đại diện Chính phủ Việt Nam Dân chủ Cộng hòa tại Pháp. Bên cạnh đại diện cho Chính phủ Việt Nam Dân chủ Cộng hòa tại Pháp, Phái đoàn này còn có nhiệm vụ định hướng và làm cầu nối giữa phong trào yêu nước của Việt kiều tại Pháp với cuộc kháng chiến tại Việt Nam.

Lời kêu gọi kiều bào Việt Nam ở Pháp của Chủ tịch Hồ Chí Minh cũng như những hoạt động tích cực của Người trong những ngày ở Pháp đã thổi luồng sinh khí mới về lòng yêu nước tới đồng bào Việt kiều ở Pháp.

Để phản đối thực dân Pháp mở rộng chiến tranh xâm lược Việt Nam lần thứ hai, ngày 26-12-1945, tổ chức người lao động Đông Dương ở miền Nam nước Pháp đã gửi yêu sách tới Tổng thống Pháp yêu cầu Chính phủ Pháp:

“1. Trả tự do cho những binh lính và người lao động Đông Dương bị cảnh sát bắt trong các cuộc biểu tình;

2. Chấm dứt chiến tranh ở Đông Dương và đàm phán với Chính phủ Việt Minh;

3. Thành lập một tổ chức để hỗ trợ cho những người Việt Nam nghèo nói riêng và người nghèo nói chung ở Pháp”⁴.

Những binh lính người Đông Dương tại Surgères cũng gửi yêu cầu tới Chính phủ Pháp nêu quan điểm: “Phản đối sự bắt giữ tùy tiện đối với người lao động Đông Dương tại Pháp”⁵.

Trong dịp Tết Nguyên đán năm 1946, cộng đồng người Việt Nam tại Pháp đã tranh thủ đấu tranh kết hợp những quyền lợi chính đáng của mình với các mục tiêu yêu nước. Ngày 2-2-1946, người lao động Đông Dương gửi tới chính quyền các địa phương Decimes Charpieu, Montauban, Ormolac - Ussat - Les - Bains, Toulouse 4 bức thư yêu cầu: “Có ngày nghỉ tết Nguyên đán đối với người lao động An Nam; công nhận Chính phủ An Nam mới; ân xá cho

tất cả những người hoạt động chính trị An Nam bị Chính quyền Pháp bắt giữ”⁶.

Ngày 14-4-1946, *Trung ương Công binh*, cơ quan của lính thợ Việt Nam tại Pháp được thành lập, ra Quyết nghị: “1. Ủng hộ phong trào kháng chiến chống lại tư bản đế quốc cùng những lũ tay sai của nó và sự âm mưu chia rẽ Nam bộ ra khỏi nước Việt Nam. 2. Tín nhiệm Chính phủ Hồ Chí Minh để phấn đấu cho nước Việt Nam hoàn toàn độc lập”⁷.

Sau khi Trung ương Công binh giải thể, những người lính thợ Việt Nam còn lại tại Pháp đã thành lập *Hiệp đoàn thợ Việt Nam tại Pháp*. *Hiệp đoàn thợ Việt Nam tại Pháp* tiếp tục con đường tranh đấu của *Trung ương Công binh*. Trong *Tuyên ngôn thành lập*, tổ chức này nói rõ mục đích: “Tranh đấu chống tư bản và đế quốc chủ nghĩa; Giành hoàn toàn độc lập cho Việt Nam... Triệt để chống lại cuộc chiến tranh xâm lược ở Việt Nam, chống lại Chính phủ bù nhìn Bảo Đại tay sai của đế quốc”⁸.

Ngày 10-3-1946, *Trung ương Chiến binh*, tổ chức của lính chiến Việt Nam tại Pháp được thành lập. Trong *Quyết nghị thành lập* của mình, *Trung ương Chiến binh* khẳng định: “Đồng lòng hợp nhất để ủng hộ cho nền độc lập nước Việt Nam; Chống đế quốc Pháp định chia rẽ nước Việt Nam ra làm hai đoạn; Chịu xuống tàu về nước khi nào có lệnh chính thức của Chính phủ Hồ Chí Minh; Việt Nam hoàn toàn độc lập vạn tuế”⁹.

Ngày 5-2-1948, *Văn hóa Liên hiệp*, tổ chức đại diện cho trí thức Việt Nam tại Pháp được thành lập ra Tuyên ngôn khẳng định: “Ủng hộ triệt để phong trào kháng chiến, do Chính phủ Hồ Chí Minh lãnh đạo, để tranh thủ:

- Độc lập.
- Chính thể Cộng hòa.
- Nguyên tắc bình dân.

Có bênh vực nổi những giá trị căn bản ấy, nước Việt Nam mới mong có một văn hóa xứng danh văn hóa, người Việt Nam mới mong sẽ được hạnh phúc và nhân cách”¹⁰.

2 Hoạt động báo chí cũng trở thành một vũ khí đấu tranh sắc bén đã góp phần không nhỏ vào hiệu quả của công tác tuyên truyền.

Những hình thức hoạt động, đấu tranh trên đều tuân thủ theo pháp luật của nước Pháp. Đồng thời, Việt kiều ở Pháp đã dùng chính pháp luật của Pháp để đấu tranh. Bà Mai Thị Trinh¹¹ viết: “Chẳng hạn nếu được hỏi có ủng hộ kháng chiến ở Việt Nam không hoặc tôn sùng Hồ Chủ tịch không thì phải xác nhận là có. Nhưng nếu được hỏi có gia nhập tổ chức này nọ không thì có quyền nói: “Tôi không trả lời”. Nếu họ hỏi có phải là Đảng viên Đảng Cộng sản Pháp không thì nói: “Ông không có quyền hỏi vì đó là chuyện riêng của tôi”. Đảng Cộng sản Pháp còn hướng dẫn chúng tôi đọc những quyền sách để hiểu rõ quyền của người dân trong xã hội dân chủ”¹².

Ông Dương Quang Trung¹³, một người từng tham gia phong trào đã dùng pháp luật của chính nước Pháp để tự bào chữa và minh oan cho bản thân. Năm 1953, ông bị chính quyền Pháp trục xuất về Việt Nam. Được sự che chở của Đảng Cộng sản Pháp và nhân dân Pháp, ông đã thoát được sự truy lùng của cảnh sát để tiếp tục ở lại với phong trào và hoạt động bí mật. Đến năm 1958, khi phong trào đã trở lại hoạt động công khai, ông Dương Quang Trung đã đứng cảm ra trước tòa án của nước Pháp để khẳng định sự vô tội của mình. Cuối cùng, chính tòa án nước Pháp đã phải ra một bản quyết định về việc hủy bỏ lệnh trục xuất đối với ông vào năm 1953¹⁴.

Có thể nhận thấy, phương pháp đấu tranh chính trị hợp hiến hợp pháp là một lựa chọn đúng đắn của

Việt kiều tại Pháp lúc này. Thực tiễn này thể hiện sự khôn khéo của phong trào, cũng như sự kế thừa kinh nghiệm đấu tranh của các bậc tiền bối trước đây như Phan Châu Trinh, Phan Văn Trường và đặc biệt là từ lãnh tụ Nguyễn Ái Quốc.

Kế thừa kinh nghiệm và từ định hướng đoàn kết quốc tế của Chủ tịch Hồ Chí Minh, người Việt Nam yêu nước tại Pháp đã biết liên kết với nhân dân lao động Pháp, những kiều dân trên đất Pháp của các thuộc địa khác của Pháp để tăng sức mạnh cho phong trào của mình, tháng 4-1949, *Ban Chấp hành Trung ương Công binh* gửi thư cho thợ thuyền Pháp, bức thư cho biết: “Ngày mùng một tháng năm này, thợ Việt Nam tuyên bố hoàn toàn đoàn kết với các bạn thợ Pháp, tranh đấu để thực hiện các yêu sách quyền lợi và cuộc giải phóng của thợ thuyền... Ngày mùng một tháng năm này, vào giữa lúc bọn đế quốc khắp nơi đang sửa soạn chiến tranh. Đế quốc Pháp tăng gia tấn công ở Việt Nam, hy vọng bắt dân Việt Nam phải công nhận sự áp chế bóc lột của chúng. Nhưng thợ thuyền thế giới không muốn có cuộc thế giới chiến tranh thứ ba... Vì vậy chúng tôi kêu gọi các bạn tranh đấu bắt bọn đế quốc phải chấm dứt cuộc chém giết ở Việt Nam.

Các bạn cùng với chúng tôi tranh đấu:

- Bắt buộc đế quốc phải chấm dứt chiến tranh ở Việt Nam.

- Thực hiện nền độc lập hoàn toàn cho Việt Nam”¹⁵.

Trong dịp kỷ niệm ngày Quốc tế Lao động 1-5-1952, *Trung ương Hiệp đoàn thợ Việt Nam tại Pháp* phát hành 15.000 bản truyền đơn gửi các địa phương và phân phát ở Paris nhằm kêu gọi lao động Pháp và kiều dân lao động ở Bắc Phi tại Pháp cùng Việt kiều đấu tranh chống lại chủ nghĩa đế quốc với nội dung: “Hỡi lao động Pháp và Bắc Phi hãy lập mặt trận thống nhất phản đế chống lại cuộc liên minh của đế quốc và

chiến tranh... Chúng ta hợp lực sẽ phá tan được mưu mô của đế quốc hoàn cầu và tạo nên điều kiện cho cuộc tranh đấu toàn thắng... Chúng ta hãy liên kết bên nhau để củng cố cách mạng. Thợ thuyền Việt Nam chúng tôi tuyên bố tận lực ủng hộ cuộc tranh đấu của các bạn thợ Pháp để chống lại chính trị hãm đói và chiến tranh của Chính phủ tư bản...

Đối với anh em Bắc Phi, chúng tôi tán thành triệt để cuộc giải phóng quốc gia của họ. Chúng tôi tuyên bố với họ: cuộc đấu tranh của các bạn là của chúng tôi, vậy hãy cùng chung sức lật đổ đế quốc Pháp”¹⁶.

Bước vào năm 1950, Đảng Cộng sản Pháp bị Chính phủ cực đoan của Thủ tướng Ramadier tấn công. Các cuộc bắt bớ nhằm vào thành viên của Đảng Cộng sản Pháp liên tục diễn ra. Đỉnh điểm là việc quyền Tổng thư ký Đảng Cộng sản Pháp - Jacques Duclos bị nhà cầm quyền Pháp bắt giam vào ngày 28-5-1952. Trước tình hình đó, với tinh thần giai cấp, những tổ chức của Việt kiều theo chủ nghĩa cộng sản đã ngay lập tức có thái độ phản đối chính sách vi phạm dân chủ của Chính phủ Pháp. Tập san *Văn hóa Liên hiệp* số tháng 6-1952 đăng bài viết của Nguyễn Khắc Viện với đầu đề “Tiến vào thời cuộc”, bài báo viết: “Ngày 28-5, Chính phủ Pháp cho bắt Jacques Duclos, quyền Tổng thư ký Đảng Cộng sản Pháp, nghị sĩ quận Seine. Chính phủ Pháp đã làm một việc trái hẳn với hiến pháp: một nghị sĩ Quốc hội được quyền bất khả xâm phạm không thể bị bắt, trừ những lúc bị bắt quả tang... Việc bắt Duclos, là một thời sự rất quan trọng; Chính phủ Pháp, hôm trước đã cho bắt Andre Stil, chủ bút báo Nhân loại. Trong mấy ngày đã không cho toàn thể báo dân chủ khắp địa phận nước Pháp phát hành. Đó là những thủ đoạn hoàn toàn phát xít”¹⁷.

Báo *Tiếng thợ* - cơ quan ngôn luận của Hiệp đoàn thợ Việt Nam tại Pháp đã đăng *Thông cáo*

của Ban Chấp hành Hiệp đoàn để phản đối việc Chính phủ Pháp khủng bố Đảng Cộng sản Pháp: “Hiệp đoàn thợ Việt Nam cực lực phản kháng vụ bắt Jacques Dulos - Tổng thư ký Đảng Cộng sản Pháp và những vụ cảnh binh khám xét các trụ sở của Đảng. Những thủ đoạn này của Chính phủ tiếp liền với vụ bắt Andre Stil cùng những vụ khủng bố uy hiếp không ngừng các thợ Bắc Phi, Việt Nam và Pháp trong khi họ đấu tranh đủ tỏ rằng trường giả Pháp đã chủ trương kế hoạch để hòng huy động cuộc khởi hân của đế quốc sắp tới... Chúng tôi kêu gọi hết thảy các thợ thuyền hãy tăng gia lực lượng để bắt phải chấm dứt ngay chiến tranh tại Việt Nam, phải để cho các dân tộc thuộc địa được quyền tự quyết”¹⁸.

Có thể nói, phong trào yêu nước của người Việt Nam tại Pháp liên kết với lao động Pháp, kiều dân lao động của các nước thuộc địa khác của Pháp ở Pháp đã không chỉ thể hiện tinh thần đoàn kết giai cấp, người lao động mà còn cho thấy phong trào đã đạt đến một trình độ tự giác cao.

Trong phong trào này, vai trò định hướng của Chủ tịch Hồ Chí Minh đã có những tác động quan trọng mang tính chất tích cực đến sự phát triển của phong trào yêu nước của người Việt Nam tại Pháp trong giai đoạn 1945-1954. Mặc dù phong trào không có được sự thống nhất về mặt tổ chức, nhưng lại thống nhất được với nhau về mục đích đấu tranh với tinh thần “*dân tộc trên hết, Tổ quốc trên hết*” và ủng hộ cuộc kháng chiến chống thực dân Pháp của nước nhà. Sự thống nhất về mặt mục đích đấu tranh này cũng cho thấy tính đúng đắn của chủ trương giương cao ngọn cờ độc lập dân tộc của Đảng Cộng sản Đông Dương và Chủ tịch Hồ Chí Minh lúc bấy giờ. Bên cạnh đó, phương pháp đấu tranh chính trị hợp hiến hợp pháp cũng là yếu tố quan trọng góp phần vào tính hiệu quả của phong trào. Cuộc

kháng chiến chống thực dân Pháp của dân tộc Việt Nam thành công có nhiều nhân tố, trong đó có sự đóng góp phong trào yêu nước của người Việt Nam tại Pháp giai đoạn 1945-1954.

1, 2, 3. *Hồ Chí Minh Toàn tập*, Nxb CTQG, H, 2011, T. 4, tr. 534, 101, 332

4. *Revendications des travailleurs indochinois dans le sud-est de la France à l'occasion de Noël (Yêu sách của người lao động Đông Dương tại Đông Nam nước Pháp nhân dịp Noel)*. Trung tâm Lưu trữ Bộ Quốc phòng Pháp, Mã số: A211

5, 6. *Rapport de situation de Saoujon au président de la République française le 26 décembre 1945, PL/No 5191 (Bản báo cáo tình hình vào 11 giờ ngày 26-12-1945 từ Saoujon gửi Tổng thống nước Cộng hòa Pháp, số 5191)*, Trung tâm Lưu trữ Bộ Quốc phòng Pháp, Mã số: A211

7, 8, 16. Đặng Văn Long: *Tiểu thuyết lính thợ O.N.S*, Nxb Lao Động, H, 1996, tr.127, 253, 271

9, 10, 17, 18. Đặng Văn Long: *Người Việt ở Pháp (1940-1954)*, Nxb Tủ sách nghiên cứu - Paris - Pháp, tr. 224, 226, 530, 532

11. Bà Mai Thị Trinh là vợ ông Trần Thanh Xuân - thư ký Phái đoàn thường trực đại diện Chính phủ Việt Nam Dân chủ Cộng hòa tại Pháp - kiều bào tại Pháp, từng trực tiếp tham gia phong trào yêu nước của người Việt Nam tại Pháp giai đoạn 1945-1954

12. Mai Thị Trinh: *Những năm tháng không quên (Hồi ký)*, Nxb Thông tấn, TP. Hồ Chí Minh, 2018, tr.80

13. Bác sĩ - Viện sĩ Dương Quang Trung (1928-2013), kiều bào tại Pháp, từng trực tiếp tham gia phong trào yêu nước của người Việt Nam tại Pháp giai đoạn 1945-1954

14. Tư liệu phỏng vấn ông Dương Quang Trung - Phòng vấn tại nhà riêng của ông Dương Quang Trung - số 40 đường Hoàng Diệu, quận Phú Nhuận, TP. Hồ Chí Minh vào tháng 6-2012

15. “Thư của thợ Việt Nam gửi cho các bạn thợ Pháp của Ban Chấp hành Trung ương Tổng Công binh ngày 22-4-1949”, <http://travailleurs-indochinois.org>.